

SÁNDOR MÁRAI

BİR BURJUVANIN İTİRAFLARI

ROMAN

Çeviri: SEVGİ CAN YAĞCI

Sándor Márai
BİR BURJUVANIN
İTİRAFLARI

Can Yayınları: 1890

Egy polgár vallomásai, Sándor Márai

© Sándor Márai vârisleri, Csaba Gaal (Toronto)

© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2010

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Haziran 2010

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Gün Benderli

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Eko Matbaası

Bu kitap, Macar Kitap Vakfı desteğiyle yayımlanmıştır.

Sevgi Can Yağcı'yı ağırlayan Macar Çevirmenler Evi'ne teşekkür ederiz.

ISBN 978-975-07-1177-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 – 252 59 88 – 252 59 89 Fax: 252 72 33

<http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Sándor Márai
BİR BURJUVANIN
İTİRAFLARI

ROMAN

Macarca aslından çeviren
SEVGİ CAN YAĞCI

CAN YAYINLARI

Sándor Márai, 1900 yılında Kashau'da (bugünkü Slovakya'da doğdu. 1928 yılında Budapeşte'ye gazeteci olarak geri dönmeye önce farklı Avrupa şehirlerinde yaşamış ve öğrenimine devam etmiştir. 1948 yılında politik nedenlerden dolayı Budapeşte'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Önce eşiyile Paris'e sonra Londra ve Salerno'ya gitmiş, 1952 yılında Kanada üzerinden California'ya göç etmiş ve 1989 yılında intihar edene dek burada yaşamıştır. Yaşamı boyunca elliden fazla roman yazdı. Macar edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Sándor Márai'nin sıradışı zihinsel özgürlüğü ve liberal değerlere bağlılığı Hitler ve Stalin'e karşı çıkmasına yol açtı. 1945'te, Nazi rejimi ile yöneltilmekte olan Macaristan'ın yeni komünist rejime geçmesiyle Márai ülkesini terk etmeye karar verdi. 1948'de Macaristan'ı terk etti ve bir daha asla geri dönmedi. Eserleri ölümünden sonra tanındı ve birçok dile çevrildi. Avrupa'da Stefan Zweig ve Joseph Roth kadar saygın ve iyi bir yazar olarak bilinir; onlar gibi, yıkılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte yok olan parlak ve kozmopolit Orta Avrupa kültürünün 20. yüzyıldaki en büyük ve önemli temsilcilerinden biridir.

Sevgi Can Yağcı, 1998 yılında Ankara Üniversitesi DTCF Hungaroloji Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. Halen Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesinde Radyo Televizyon Sinema Bölümü'nde araştırma görevlisidir. Attila Bartis'in *Sessizlik* adlı romanını, Istvan Örkény'in *Bir Dakikalık Öyküler* adlı kısa öykülerini çevirmiştir. Macar şair Attila Jozsef'in anısına, Orhan Tüleylioğlu ile birlikte hazırladıkları *Evrenle Ölç Kendini* adlı kitabın editörlük ve çevirmenliğini yapan Yağcı'nın çeşitli gazete ve dergilerde Attila József, Illyés Gyula, Petőfi Sándor, Ottó Tolnai'den şiir çevirileri yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra günlük yaşam ve edebiyat, Macar medyası ve edebiyatı üzerine akademik ve güncel makaleleri yayımlanmaktadır.

Açıklama:

Bir Burjuvanın İtirafları'nın bu üçüncü baskısı, metnin gözden geçirilmiş son halidir.

Bu romanesk yaşamöyküsünün kahramanları, yalnızca kitap sayfalarında can bulmuş hayalî kişilerdir. Ne yaşarlar ne de yaşamışlardır...

S.M.

BİRİNCİ CİLT

[I]

1

Kentteki iki katlı evlerin sayısı, bir düzineyi aşmazdı: bizimki, iki kışla ve birkaç kamu binası. Kolordu Komutanlığı sonradan inşa edildi, o da iki katlıydı ve elektrikli asansörü bile vardı. Ama bizim Fő Sokağı'ndaki evimiz, geniş ön cephesi, ferah girişi ve büyük basamaklarıyla büyük kentlerdekini andıran iki katlı, hakiki bir apartmandı; merdiven boşluğunda hep cereyan olurdu; öğleden önce geçeden, koyun kürkünden mantoları, koyun derisinden şapkalarıyla giriş basamaklarına yerleşen pazarcılar pastırma atıştırır, pipolarını tüttürür, sağa sola tükürürlerdi. Her katta, sokağa bakan on iki pencere sıralıydı. Birinci katta oturanların tümü gibi bizim de demir korkuluklardaki saksılara yazları sardunyalara diktiğimiz dar balkonumuz vardı. ("Kentini güzelleştir!" Slogan buydu ve bu amaca hizmet etmek için Kenti Güzelleştirme Derneği bile kurulmuştu.) Gerçekten de güzel ve görkemli bir evdi bu; kırmızı tuğla ile örülmüş dış cephesiyle, tam anlamıyla kentin "modern" ilk yapısıydı; mimar, pencere altlarını alçı işlemlerle süslemiş, yüzyıl sonu mimari anlayışını yepyeni bir binaya uygulamak için hiçbir şeyden kaçınmamıştı.

Kentin bütün evleri, içinde birçok ailenin kirayla oturduğu binalar da dahil, dışarıdan bakıldığında, tek bir aileyi barındıran evlere benzerdi. Asıl kent, tek katlı evlerin cephelerinin görüldüğü sokakların ardında içe doğru yayıldı-

ğından adeta görünmezdi. Kemerli kapıların birinden içeri bakacak olan bir yolcu, avluda torunlar ve torunların torunlarının yaşadığı dört beş hane olduğunu görürdü; oğullardan biri evlenince onun için mevcut eve ek yapılırdı. Kent, bu evlerin avlularına gizlenmişti. İnsanlar kıskanç ve şüpheli bir temkinlilikle içlerine kapalı yaşarlardı, zamanla her aile kendisi için dış dünyaya karşı yalnızca sokak cephelelerinin göze çarptığı küçük, ücra bir yerleşim yeri kurmuştu. Ailemin yüz yıl başında bir dairesini kiraladığı bu binanın, muhitte sahici bir gökdelen muamelesi görmesine ve namının kısa zaman içinde bütün kente yayılmasına şaşmamak gerek. Aslında sıradan, kasvetli bir apartmandı ve o dönem başkentte kiralık daireleri olan bunun gibi yüzlerce bina yapılmıştı; katlarını parmaklıklı uzun asma koridorların çevrelediği, çamaşırhanesi, merkezî ısıtması ve arka merdivenlerde hizmetçi tuvaletleri olan bu apartmanların o zamana kadar bizim yaşadığımız kentte bir benzeri görülmemişti. Merkezî ısıtma çağdaş bir yenilikti ama hizmetçi tuvaletleri de en az o kadar ilgi uyandırmıştı çünkü yüzyıllar boyunca, nezaket icabı, hiç kimse hizmetçilerin işlerini nerede gördüğünü düşünmemişti. Bizim binanın “modern” mimarı, projesinde efendilerin ve hizmetçilerin tuvaletlerini birbirinden kesinlikle ayırmasıyla bölgede yenilikçi olmuştu. Öğrenciyken bizim evde hizmetçiler kendi tuvaletlerine gidiyor, diye övünürdüm. Oysa hizmetçiler, utandıkları ve yadırgadıkları için onlara tahsis edilen bu helalara hiç uğramadılar; nereye giderlerdi kim bilir? Herhalde önceleri, yüzyıllar boyunca, nereye gittilerse oraya.

Mimar keyfince hareket etmiş, ne mekândan ne de malzemededen tasarruf etmeye gerek duymuştu. Dairemizin giriş kapısı, merdiven boşluğundan salon büyüklüğündeki antreye açılıyor, tam karşıda aynalı dolap duruyordu; duvarda işlemeli bir fırçalık, bir de geyik boynuzu asılıydı; bu oda, radyatör peteği döşemeyi unuttukları için ısıtılmaz, kışın adamakıllı soğuk olur, misafirlerin kürkleri portmantoda buz kesilirdi. Aslında “giriş kapısı” merdiven boşluğundan buraya açılıyordu ama buradan

ancak saygın misafirler buyur edilirdi. Hizmetçiler, hatta aile üyeleri bile eve asma koridordan, mutfağın yanındaki küçük camlı kapıdan girerlerdi, kapının zili olmadığından mutfak penceresini tıklatmak gerekirdi. Tanıdıklar da bu kapıyı kullanırdı. “Ana giriş”i, geyik boynuzlu antreyi yılda ancak iki üç kez kullanırdık, babamın isim gününde ve karnaval gecelerinde. Bir keresinde özel bir lütuf ve doğum günü hediyesi olarak, annemden hafta içi bir gün, tek başıma, sırf keyfim için eve merdiven boşluğundaki antreden girmeme izin vermesini rica etmiştim.

Avlu dikdörtgen biçiminde ve devasa idi; ortasında koca bir darağacı misali büyük bir halı tokaçlama düzeneği ve elektrik gücüyle eve su sağlayan çıkıklı bir kuyu vardı. Kentte o zamanlar henüz su tesisatı yoktu. Güneş doğarken ve batarken, kapıcının karısı kuyunun başında biter, ince bir su huzmesi ikinci katın saçağının altındaki emniyet borusundan avluya fıskırana kadar küçük elektrik motorunu çalıştırırdı; bu, en tepedeki tankın da içme suyuyla dolduğunu gösterirdi. Bu müstesna manzara, özellikle de akşam vakitleri, apartman sakinlerinden, böyle bir şeyi hayran hayran izlemenin saygınlıklarını zedelemeyecek olanlarını bir araya toplardı, haliyle de öncelikle çocukları ve hizmetçileri. Elektrik aydınlatması evlerin çoğunda artık moda olmuştu, elektrik lambaları ve Auer gaz lambaları dönüşümlü olarak yakılıyordu. Ama hâlâ birçok yerde petrol gazıyla aydınlatma yaygındı. Büyükanem ölene kadar tavandan sarkan, petrolle dolu bir lamba kullandı. Bitirme sınavına hazırlanırken annemler beni komşu kente bir kilise hocasının yanına kiracı olarak yolladıklarında, o yılı gaz lambası ışığında ders çalışarak ve yirmi bir oynayarak geçirmiştim; doğrusu bu durum bana da çağdışı gelmiş, böyle geri bir yerde kalmak zorunluluğu onurumu kırmıştı. Çocukluğumda elektrikle pek övünürdük ama misafir yokken, yumuşak ışıklı, süt renkli gaz lambası eşliğinde yedik akşam yemeklerini. Evi sık sık gaz kokusu sarardı. Sonraları kafası böyle şeylere işleyen biri, amyant üzerine monte edilen emniyetli gaz ateş-

leyici platin plağı keşfetmişti, gaz atımı sırasında bu platin plak titreşim mekanik biçimde, yanıcı maddeyi ateşliyordu. Teknik yenilikleri seven babam, kentte avizelerine böyle emniyetli bir düzenek monte ettirenler arasında ilklerden olmuştu ama bizde petrol de kullanılıyordu, özellikle de hizmetçiler mutfakta ve kapıcı da merdiven boşluğunda aydınlatma amacıyla petrol kullanırdı. Elektriğe hayrandılar ama fazla güvenmiyorlardı.

Merkezî ısıtma, ısıtmaktan çok gürültü yapıyordu. Annem bu buhar mucizesine pek güvenmediği için çocukların çalışma odasına bir çini soba kurdurmuştu. Yüzyıl başındaki tüm bu mucizeler o sıralar hayatı güçleştirmekten başka işe yaramıyordu. Mucitler bize verdikleri zararlardan öğrenen öğrenen ilerlediler. On yıl sonra dünyaya elektrikten, buhardan, patlarlı motordan uğuldadı gerçi ama bu icatların mucitlerinin uğraşım didinmeleri tam da çocukluğuma denk gelmişti ve bu cesur yenilikçilerin kendilerine inanan saflara o sıralar kakaladıkları şeyler hep kusurlu ve kullanışsızdı. Elektrik sadece titreşim, sarı, kör bir ışık veriyordu. Buharlı ısıtma, her sert soğukta tekler ya da aşırı buğulu, nemli bir sıcak basardı odayı; bu yüzden sık sık hastalanırdık. Ama bize, “çağı yakalamak” yakışıyordu; örneğin annemin ablasının çağı içtenlikle yakaladığı söylenemez, beyaz porselen sobasını odunla ısıtırdı, biz de buharlı ısıtıcıdan kaçır, alev alev yanan kayın ağacının muntazam, mis kokulu sıcağına koşardık.

Büyük avluda keskin yeller eser, avlu şehri yarım daire gibi kuşatan, yazın bile karla kaplı yüksek dağlara, kuzeye baktığı için rüzgârın uğultusu kesilmezdi. Mimar, iki katlı evin cephesini avlunun iki yanında tek katlı evler dizisiyle sürdürmüştü; avlunun bitiminde de hoş bir yapı, “aile için iki odalı” bir ev vardı; bu da kapıcının eviydi. Bütün bu yapılar etrafa çok yayıldığı için geniş yer kaplıyordu. Mimar, apartmanın her köşesinin kiralanacağına pek güvenememiş olacak ki, avluya gereksiz kat çıkmamıştı. Apartman her şeyiyle yeniliğin ve hırslı, işgüzar, girişimci kapitalizmin zaferinin habercisiydi.

Kentte, sakinlerinin hayatlarını, ömürlerinin sonuna kadar mahrem duvarlar arasında geçirmeleri için inşa edilmemiş ilk yapı buydu. Bildiğim kadarıyla bugün artık bu binada yüzyıl başındaki kiracılardan yaşayan kimse kalmadı. Kentin eski, köklü aileleri böyle kiralık bir apartmanda oturmak istemez, büyük binanın yabancı, köksüz sakinlerine biraz tepeden bakarlardı.

2

Babam, gerçek bir beyefendinin kiracı olamayacağını, bir yabancıнын evinde oturamayacağını düşünüyordu; bir an önce “kendi” evimize taşınmamız için de elinden geleni yaptı. Yine de bu epey bir zaman aldı; on beş uzun yıl! “Kendi evimizi” ben ancak öğrencilik yıllarımda ziyarete gidebildim, bu gereğinden fazla büyük, şatafatlı evle ilgili hiçbir güzel anım yok. Bütün çocukluğum “kiralık ev”de geçmişti. “Evim” deyince Fő Sokağı’ndaki apartmanın geniş avlusu gelir gözlerimin önüne, uzun, parmaklıklı asma koridorlar, halı tokaçlama düzeneği ve elektrikle çalışan çıkırlıklı kuyu. Sanırım kasvetli, biçimsiz bir evdi. Kimse, kimin oraya nasıl geldiğini bilmezdi; kiracıları birbirine bağlayan dostluktan söz etmek şöyle dursun komşuluk bile yok denecek kadar azdı. Bu apartmanda kastlar yaşıyordu, sınıflar, mezhepler; oysa zemin katlı eski binalarda yaşayanlar hâlâ ailelerdi, birbirlerine dost ya da düşman olsunlar, aralarında çözülmeyen bir bağ olan insanlar.

Binada iki Yahudi aile yaşıyordu. Biri, ikinci katın bütün sokak cephesini kiralamıştı; Yahudilerin yenilikçi hareketinden “neolog”, “ilerici” “monden” ve “burjuvalaşmış”, içine kapalı, kibirli bir yaşam süren, binadakilerle tanışmaya heves etmeyen zengin bir Yahudi ailesiydi. Diğeri ise zemin katta, arka cephede, avluda oturan yoksul, kalabalık ve şaşırtıcı şekilde çoğalan bir “Ortodoks” Yahudi ailesi. Bu aileye sürekli yeni akrabalar geliyor, bebekler doğuyor ve bayram günleri, misafirlerin ve aile üye-

lerinin hep birlikte, yaşamsal kararlar almaya hazırlanan bir toplantıdalarmış gibi kopardıkları gürültüden ve telaştan karınca yuvasına dönen üç göz karanlık bir evde yaşıyorlardı. Bu “yoksul Yahudi”ler, genellikle Galiçya giysisi giyer ve dinî vecibeleri kesin biçimde yerine getirirlerdi. Aslında gerçekten yoksul muydular, bilemiyorum ama binanın Hıristiyan sakinleri, kendine dönük, zengin “neolog”lardansa onları yeğlerdi. Zemin katın “yoksul Yahudi” ailesinden bazıları zamanla özel saç biçimlerinden vazgeçip kaftanlarını attılar, sivil giysiler giymeye başladılar, tilki kürkünden şapkalarını da çıkarıp saçlarını kestirdiler, tıraş oldular, modern giysiler giydiler. Bu büyük değişim, hızla yaygınlaştı, çocuklar devlet okuluna gitmeye başladı, hatta içlerinde liseye kaydolanlar oldu. On on beş yıl geçtikten sonra, binada kaftanlı Yahudi kalmamıştı, hoş, artık kentte de kalmamıştı. Öyle çok çocuk grip çıkardı ki o eve, tek tek anımsamıyorum artık. Bu aile, apartmanın Hıristiyan sakinleriyle öteki seçkin “neolog” aileden çok daha candan ve nazik bir ilişki içindeydi. Binadakiler onları himaye eder bir tonla, neredeyse şımartır gibi konuşurlardı; onlar “bizim Yahudilerimiz” diler, “çok dürüst, mert insanlardı”, hani neredeyse herkese bizim büyük, modern binamızda Yahudilerin, gerçek Yahudilerin oturduğunu böbürlenerek anlatacaktık. İkinci katın zengin Yahudileri ile az rastlaştık. Onlar sosyetik bir hayat sürüyorlardı, sık sık seyahat ediyor, çocuklarını Katolik liselerine gönderiyorlardı. Evin, sıska, mutsuz, kalp hastası hanımı, çok güzel piyano çalar, giysilerini de başkentte diktirirdi. Binadaki burjuva ve küçük burjuva kadınlar haliyle ona gıpta ederlerdi. Varlıklı hanımefendinin elbiseleri göze batar, dedikodu konusu olurdu; ben de “alt tarafı bir Yahudi” olan kat komşularımızın bizden daha refah içinde ve güzel bir hayat sürmesini, zengin hanımefendinin annemden daha iyi yerlerden giyinmesini, daha çok piyano çalıp daha çok gezmesini haksız ve yakışsız bulurdum, “Her şeyin de bir sınırı var ama,” derdim. Ortodoks aileyle, çocukları dahil, daha iyi anlaşıyorduk. Haysi-

yetlerini koruyarak Yahudiliklerini kabul etmeleriyle, sıkı sıkıya bağlı oldukları yemekleriyle, giysileriyle, özel bayram âdetleriyle, Alman, Yiddiş ve Macar sözcükleri gizemli biçimde harmanladıkları yabancı ve tuhaf lehçeleriyle, gönüllü olarak üstlendikleri, üstüne basa basa vurguladıkları farklılıklarıyla, merhamet duyulacak, egzotik bir kabile gibi geliyorlardı bize; her iyi Hıristiyan'a, böyle aciz yabancılara yardım etmek yaraşır. Annem her sonbaharda loğusa yatağında yatan teyzeye bazen komposto gönderirdi, onlar da bize, Paskalya zamanı güzel, temiz bir tülbent içinde "hamursuz" yollardı, kibarca teşekkür eder, ilgiyle incelerdik hamursuzu, ama sanırım hiç kimse, hizmetçiler bile elini sürmezdi. Bu aileye acımış, onları kabullenmiştik, ama ehlileştirilmiş zencileri kabul eder gibi. Annem bazen onlarla sohbet ederdi, elbette sadece temizlik yaptığı sırada yukarı kattan aşağıya seslenir, hal hatır sorardı ve yıpranmış, peruklu, aralıksız bebek emziren kadıncağız sessizce yanıt verirdi: "Evet hanımefendi." Annemin Yahudi kadıncağıza sınıf farkını hissettirmek istediğini sanmam, buna gerek de yoktu; aile, aradaki farkı zaten kabullenmişti, laubali olmak alt kattakilerin aklının ucuna bile gelmezdi; ancak çok sonraları o ailenin de kendi farklılığını korumaya en azından Hıristiyan aileler gibi belki de bizden daha kıskanç bir şekilde önem verdiğini ve bizim yakınlaşma çabalarımızı kendilerine özgü bir gururla ve mesafeli bir davranışla savuşturduğunu fark ettim. Apartman sakinleri bu "zavallı Yahudiler"e kol kanat germiştii. Bayramlarına, özel âdetlerine saygı gösterirdik. Neologlar elbette bayram âdeti diye avluya çadır kurmadılar, Kiliseye de nadiren gidiyorlardı. Babam bir keresinde şaşkınlık içinde biraz da öfkeyle, varlıklı Yahudilerle aynı trende yaptığı yolculuğu anlatmıştı, mart ayı sonunda vagona tropikal meyveler, pamuğa sarılı taze üzüm yemişler; gece boyu bunu konuştuk, hem şaşırmış hem sinirlenmiştik, bu "yüzsüzlük" özellikle annemi çok kızdırmıştı.

İki Yahudi ailesi hiçbir zaman birbirlerine gidip gelmediler. Neologlar adeta başka bir gezegende yaşıyorlar-

dı. Adam fabrikatördü, bölgenin cam üreticisiydi, sık sık iş yolculukları yapardı; şişman, irikiyım, kel kafalı bir adamdı, karısını çok hırpalardı; erken çökmüş kederli karısını kasiyer kızlarla aldatırdı ve elbette kentte herkes bunu bilirdi. Karısı, bu kötü kadere biraz da romantik bir edayla katlanır, açık pencerenin önünde çok güzel ve uzun uzun piyano çalardı. Apartmandaki herkes bu ailenin “koşer” yemek yemediğini bilirdi; domuz yerler, domuz yağı kullanırlardı, bina sakinleri bundan pek hoşlanmıyordu. Eğer küçük burjuvalarla dolu bu apartmanda bir “Yahudi sorunu” olmuşsa bunun kaynağı asla kalabalık nüfuslu Ortodoks ailesi değildir. Apartman sakinleri olarak bizler, alt kattakilerin kaftanlar içinde gezen ve bukleleri dalgalanan Galiçyalı akrabalarını, kusursuz biçimde medenileşmiş cam fabrikatöründen ve ailesinden çok daha sempatik buluyorduk. Neologların yüksek standartlı burjuva yaşam biçimlerini acayip bir kıskançlıkla izliyor, ne olduğunu bilemediğimiz bir şeyi sakınıyorduk onlardan. Kısıtlı sosyal temasımızda, adam Hıristiyanlara karşı kibar ve kayıtsızdı; zemin katın “yoksul” Yahudilerine ise tepeden bakar ve kibirli davranırdı. Bize ebeveynlerimiz Ortodoks ailelerin çocuklarından uzak durmamızı hiçbir zaman söylemedi, bize hiç kimse bu benzi soluk, kocaman gözlü, tuhaf, eski püskü giysiler içinde minyon yetişkinleri andıran, kafalarından takkeyi oyun oynarken bile çıkarmayan, sabırsız, oyun sırasında defalarca Hıristiyan çocuklarla “şabesgoy”¹ diye alay eden (neyse ki ne dendiğini anlamayan Hıristiyan çocuklar aldırımıyordu buna) çocuklarla oyun oynamayı yasaklamadı. Avluda büyüyen biz Hıristiyan çocuklarla yarım düzine Ortodoks çocuk mutlu mutlu oynardık. Oysa okula bile “Fräulein” eşliğinde giden ve mürebbiyelerle büyüyen cam fabrikatörünün beyzadeleri, Yahudi proleterlerin arasına karışmamaya çok özen gösterirlerdi. Ortak oyunlarımıza asla katılmazlardı. Bu kendini beğenmiş ayrımcılık adalet duygumu o kadar zedele-

¹ “Yahudi değil!” Yiddish, yani Eskenazi Yahudilerinin (genellikle Orta Avrupa’daki Yahudiler Eskenazi Yahudileridir) konuştuıkları bir diyalekt. (Y.N.)

mişti ki, bir gün öğleden sonra, üçüncü sınıfa giden en büyük oğullarını kandırıp kazan dairesine kilitledim ve görevimi başarıyla yerine getirmiş olmanın rahatlığıyla eve gittim. Gece boyunca sustum. Polis kayıp çocuğu aramaya koyulduğunda da sustum, fabrikatörün hanımının çığlıkları evde yankılandığı zaman da sesimi çıkarmadım. Kalorifer görevlisi sabah çocuğu buldu. İşin garibi bu çocuk beni hiçbir zaman ele vermedi. Hantal, uyuşuk, uykulu bakışlı bu yeniyetme inatla sustu; ifadesi alınırken de, sonrasında da. Bu özel intikam alma biçimini hiç yüzüme vurmadi. Yıllar sonra arkadaş olduğumuzda da olanların hiç sözü geçmedi. Kim bilir, belki hak vermişti bana. Çocuklar çabuk yargılar; temyiz hakkı tanımaksızın.

Zemin kattaki ailenin çocukları giyim kuşamlarını yavaş yavaş değiştirseler de avluya her yıl çarşaf ve halılarla çadır kurmaktan vazgeçmediler. Aile babası, bu acayip ve sessiz kabile reisi, öğleden sonraları oraya çekilir ve bu alışılmadık mekânda uzun uzun kalırdı; oğulları ibadet ettiğini söylerlerdi; bir keresinde çarşafın kenarından dikizlemiştik, çadırın ortasında bir sandalyeye oturmuş, üzgün üzgün yere bakıyordu, belli ki canı sıkılıyordu. Bir sabah binamız tuhaf bir telaşla uyandı. Zemin katta kaftanlı birtakım Yahudiler belirmiş, dairenin içine bir sürü yabancı dolmuştu. Nihayet oğlanlardan biri, dokuz yaşındaki Lajos, kalabalıktan sıyrılıp vakur ama kederli bir ifadeyle sorularımıza yanıt verdi.

“Babam dün gece öldü. Amma can sıkıcı şey!...” dedi; tam bir umursamazlık ve küçümseyiş vardı halinde. Bütün gün burnundan kıl aldırmadı. Böbürlenişlerine daha fazla dayanamayıp gün batarken özel bir nedeni olmadan dövdük onu.

3

Biz birinci katta oturuyorduk. Bitişliğimizde banka vardı. Çok eskiden banka üç uzun, karanlık odayı kiralamış; merdiven boşluğu müdürün odasına açılırdı, yan oda-

da kasa durur, avludaki odada muhasebe tutulurdu. Babamın çalışma odasıyla müdürün bürosunu bir duvar ayırıyordu. Bu duvarda “gizli bir bölme” açılmıştı. Müdür babama bir şey göndermek istediğinde, gizli oyuğun tenek kapağını açıp mektubu, belgeyi veya davalık senedi yollardı. Bu “patriarkal” muamele biçimi onyıllar boyunca mükemmel işledi ve banka iyice gelişti. Muhasebede iki yaşlı hanım çalışıyordu; veznedarlık görevini, yaşamındaki değişimi kırıgın bir ifadeyle taşıyan, kredi çeken ya da faiz ödeyen köylülere kışladaymış gibi bağırın, gereğinden önce emekli olmuş bir süvari yüzbaşı üstlenmişti. Bu süvari, yoksul bir öğretmen olan aşkıyla evlenebilmek için rütbesinden vazgeçmiş. Bu girişimi sonucunda da bir daha dünyada yerini bulamamış, eski işine dayanılmaz bir hasret duyarak kendini içmeye vermiş ve süvari yüzbaşılığını veznedar yapan aptal dünya düzenine sövmeye başlamıştı. Dinmek bilmeyen bir arzuyla “bir şeyler olmasını” bekliyordu. Dünya savaşının ilk günü eski üniformasını yine giyip kılıcını şakırdatarak bankaya vedalaşmaya gelen ve kendisine saygıda kusur etmeyen eski üstlerinin sorularına bıyığını burarak kısa yanıtlar veren bu itibarını yitirmiş süvari yüzbaşından daha mutlu insan görmedim. Çok şükür nihayet “bir şey olmuştu”. Bu adam, pek çokları gibi coşkuyla savaşa katıldı ve savaşın ilk yılında da öldü.

Aslında küçük banka, “bizim bankamız”, kattaki loş yerinde işlerken, savaşın henüz sözü bile edilmiyordu. Banka müşterileri merdiven boşluğuna yuvalanır, omuzlarında heybeleri, üstlerinde koyun postu gocukları, kadedlerini beklerlerdi. Bunların büyük kısmı bölgenin daima az ürün veren, beş hektar toprağa sahip olanın çiftlik sahibi sayıldığı kuzey ilçelerinden gelen yoksul köylülerdi; bu kısır topraklar, kıraç yaylalar, iki yüz iki yüz elli hektarlık mal sahibini bile bolluk içinde yaşatmaya yetmiyordu. Bu yerli Slovaklar pek az Macarca bilirdi, hizmetçiler bile tuhaf, kendine özgü Slovak-Macar karışımı bir dille anlaşılardı. Yerli eşraf takımının resmî konuşma dili ise Macarca’ydı ama aileleriyle buraya göçmüş Macarlar, evle-

rinde Saksonvari bir Almanca'nın *zipser* denen ağzıyla konuşurlardı. Bu kasıtlı bir tutum değildi. Kentin atmosferi Macar'dı aslında ama ceketlerini çıkarıp ayaklarına terliklerini geçiren erkekler de akşam yemeğinden sonra sözü Almanca'ya çevirirdi. Çocukluğumun en ışıklı, en göğsümü kabartan anılarından biri, apartmanımızda bir bankanın olmasıydı. Gerçek bir banka, veznedarıyla, nakit parasıyla, içeri girip birtakım kâğıtların imzalandığı ve karşılığında para alınan bir banka. O zamanlar gerçekten de açık, bulutsuz, günlük güneşlik basit bir şeydi bankacılık. Köylüler sabah erken torbalarında salamları, *pálinka*'ları,¹ noterin hazırladığı tapu senetleriyle sıralarını beklerlerdi. Her öğlen saat on ikide “denetim” olurdu. Yönetim kurulu üyeleri, iki yaşlı rahip, banka müdürü ve hukuk danışmanı, kısa süren “temsilciler kurulu toplantısı” için bir araya gelir, yüz, iki yüz koronalık kredileri onaylar, muhasebede senetleri düzenler ve müşteriler öğleden sonra kredilerini alıp giderdi. O günlerde dünyayı saran para bolluğu bizim küçük kentimizde de yayılmıştı, hâlâ ferdi kredi veriliyordu ve emekli süvari yüzbaşı veznedar, “adi-hususi” senetleri de ödüyordu. Vadesi dolunca köylü borcunu öder, eğer ödeyemezse on beş hektarın yarısı mezata çıkarılır, onu da banka satın alırdı. Basit bir ticari işlemi bu; doğa olayları gibi tutarlı ve sakin. Banka para doluydu ve giderek büyüyordu. Apartman çocukları olarak bizler babacan, sevimli bankamızla gururlanıyorduk. Yetişkinlerin parasal sırları, çocukları cinselliğin gizemi kadar heyecanlandırır. Bizim binada, yetişkinlerin en çok konuştukları en değerli şeylerini kalın ve basit bir çelik kasada koruduklarını bilirdik. Borç para isteyeceklerin yüzündeki yalvarıcı ifadeyi sezer, sızlanmalarını, yakınmalarını dinlerdik. Bankada çalışan hademeler de dahil herkesi, “el etek öperek” selamlarlardı. Binada böylesine iyi kalpli bir aile bankası olduğunu bilmek, apartman çocuklarına heyecan veriyordu. Bu binada yaşayıp bu bankaya ait oldukça başımıza kötü bir şey gel-

¹ Macar meyve rakısı (Ç.N.)

mez sanıyorduk. Sanırım ebeveynlerimiz de bizimle aynı düşünceydi; bina bankanıdı ve apartman sakinlerinden biri muhtaç olduğunda banka hemen kira ödemesini erteler, ihtiyacı olanlara ufak tefek borç da verirdi. Bankanın parası biraz da aileninmiş gibi geliyordu bize; rahat, güvenli, ikirciksiz bir dünyaydı bu; kiracılar borç almak için bankaya, bir aile büyüğüne, zengin bir akrabaya gider gibi gider, banka da verirdi, borçlunun evinden kaçacağını kimse düşünmezdi bile. Çocuklar paradan içgüdüyle anlarlar. Bankanın gölgesinde doğup himayesinde büyüdüğümüz ve bütün nimetlerinden yararlandığımız için kendimizi şanslı hissediyorduk. Bankamız var oldukça sırtımız yere gelmezdi, tek bu sevimli, iyi bankayla aramız hep iyi olsun yeterdi. Bu çok da ulvi olmayan yaklaşım, grotesk hisler, öğrencilik yıllarım boyunca, hatta yurtdışı serüvenlerimde de uzun zaman bana eşlik etmiştir; o zamanlar banka çoktan iflas etmişti, yine de kendimi mali meselelerde huzur ve güven içinde hissedirdim, sanki parayla çocukluğumdaki mükemmel ilişki sürüyordu hâlâ, çocukluğum boyunca oyun arkadaşım olan para bana acımasız olur muydu hiç!

Banka iyi işliyor, bankaya dahil olan herkes de kalkınıyordu; memurlar da, hademeler de. Memurlardan biri koro kurmuş, diğeri yazarlığa soyunup yöredeki kale kalıntıları efsanelerini iki cilt halinde yayımlamıştı. Herkesin amatör işlere zamanı oluyordu. Bankaya yeri artık dar gelmeye başlamıştı. Palazlanan sanayi şövalyeleri gibi inşaata başladı ve avluda kendisine camdan bir peri sarayı inşa etti. Camdan bir kiliseye benzeyen muhteşem bir yapıydı bu. Kalın cam levhalar Almanya'dan gelmişti, gişelerin bulunduğu salonun üzerine ileride benzerine yurtdışında bile az rastlayacağım muhteşem bir kubbe yapıldı. Köylüler yeni “banka sarayına” “Betlehem” (*Beytülhalim*) derlerdi. Birbiri ardına civar köylerden gelir, sessiz ve vecit içinde, cam kubbenin altında, kilisedeymiş gibi fısıldaşırlardı. İhtiraslı kapitalizm, burada dünyanın bir ucunda, kendisine, görkemli ve vecde erdiren küçük bir kilise

*Macar edebiyatının
büyük ustası Sándor Márai,
20. yüzyılın ilk yarısına
damgasını vurmuş Avrupalı
entelektüellerden biridir.*

Bir Burjuvanın İtirafı, Macar yazar Sándor Márai'nin belki en önemli yapıtı ve iki dünya savaşı arası Macar edebiyatının en mükemmel örneklerinden biridir. Yazarın, çocukluğunu, gençlik dönemini ve yetişkin bir erkek oluncaya kadar geçirdiği bedensel-ruhsal gelişmeyi olağanüstü bir içtenlikle dile getirdiği bu eser, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasından sonraki yıllarda Orta Avrupa burjuvazisinin kültürünü, düşünce tarzını, ahlak kurallarını ve yaşam biçimini betimliyor. Hayatı boyunca her şeyden önce doğduğu şehre, ait olduğu aileye, bağlı olduğu sınıfa ve Avrupa kültürüne sadık kalan Márai şöyle diyor: "Yazmama izin verildiği sürece, ahlakın içgüdülerine galebe çalacağına, aklın gücünün cahil kalabalıkları durdurmaya yeteceğine inanılan bir dönemin yaşanmış olduğuna tanıklık edeceğim."

Kapak resmi: PAULINE MACLELLAN

ISBN 978-975-07-1177-0

9 789750 711770